

Ponera punctatissima Rog. (Hym. Form.) funnet i Norge.

Av Holger Holgersen, Sandnes.

I august 1942 fanget A. STRAND et par vingete ♀ ♀ av *Ponera punctatissima* Roger ved håving over en sagmugghaug ved Lysakerelva, straks ovenfor Røa i Vestre Aker. Ved et par senere besøk fant han flere vingete ♀ ♀ og dessuten også noen ♂ ♂. ♂ ♂, som hos denne art er ergatomorfe, ble ikke funnet. Samme sted tok han også flere rariteter av coleoptera.

Funnet av denne *Ponera* er vel det mest interessante maurfunn som er gjort her i landet, og jeg skal derfor gå litt nærmere inn på denne arts utbredelse og de forhold den er funnet under forskjellige steder, særlig i Nord-Europa.

I Skandinavia er *Ponera punctatissima* ikke påvist tidligere. I Kjøbenhavn har MEINERT funnet den i orkidéhuset i Botanisk Have, øyensynlig importert. Meinert (1860 s. 50) oppfører den som *P. contracta* (= *coarctata*) Latr., men da han uttrykkelig angir at maxillar-palpene har bare ett, rudimentært, ledd, er artens identitet som *punctatissima* sikker, da *coarctata* har 2-leddede palper.

I Finland ble *punctatissima* funnet av J. SAHLBERG i 1872 i drivhus i Universitetets botaniske hage i Helsingfors, hvortil den antas importert i midten av 1800-årene. Den lever fremdeles her, etter hvad dr. OTTO H. WELLENIUS, Ekenäs, meddeler i brev til forf. Ifølge videre opplysninger fra dr. Wellenius er arten nylig, d. v. s. ca. 1938—39, også funnet i en avfallshaug i Högholmens djurgård ved Helsingfors. Wellenius antar at arten opprinnelig ikke er finsk, men at den er importert til landet og lever videre på slike steder hvor de lokale klimatiske forhold er noenlunde gunstige for dens trivsel.

I juli 1912 fant Sahlberg en rekke reir av samme art (varietetet *exacta* Sant.) i sagmugghauger ved Haapakoski i Jyväskylä i Mellom-Finnland (62° 10' N). I reirene var ♂ ♂, larver og pupper, men ingen kjønnsdyr. I en medbragt koloni ble senere klekket en vingeløs ♀ og flere ♂ ♂. — Reirene lå på en flate av ca. 20 m², under trestykker eller mellom bark og ved i små bjørkebiter.

Sahlberg antar at *punctatissima* er kommet fra utlandet med emballasje til maskiner eller annet gods til sagbruket på det sted funnet ble gjort. I den formuldende og gjærende sagmugg har mauren funnet et varmt og velegnet oppholdssted.

Denne gjæringsvarme gjør at sørlige arter kan leve langt nord for sitt egentlige område, og likeledes beskytter sagmuggen

som en meget dårlig varmeleder dyrene mot frost i vintertiden. Det er flere ganger funnet coleoptera av antatt sørlig opprinnelse på slike lokaliteter. Sahlberg nevner som eksempel *Tachys bisulcatus* Nicol., funnet i Lojo og Nummis i Nyland samt ved Haapakoski.

Denne *Tachys bisulcatus* er av THURE PALM funnet i stort antall i en sagmugghaug ved Grönsinka, Gästrikland, i 1935, mens arten til da var kjent i bare 2 svenske eksemplarer. Dessuten gjorde Palm samme sted en hel rekke andre interessante funn av coleoptera, som han omtaler utførlig i en avhandling som jeg imidlertid ikke her skal gå nærmere inn på.¹

Ser vi på oppgiftene angående *Ponera punctatissima* fra Mellom-Europa, er det påfallende at den så ofte er funnet inne i hus.

Ifølge STITZ er artens leveområde egentlig Italia og Hellas; den finnes også på de Kanariske øyene. I Sentral-Europa kjennes en rekke spredte forekomster, vest på kontinentet også i Frankrike, Belgia og Nederland. De fleste av disse funn er som nevnt gjort i hus, ofte i drivhus og i botaniske hager. Men *punctatissima* er også tatt i bygninger hvor det ikke fantes noe drivhus i nærheten som dyrene kunde være kommet fra, og van der Wiel fant (i Nederland) en større koloni under en haug råtnende avfall.

I Storbritannia er *punctatissima* funnet under liknende forhold (DONISTHORPE). Den er flere ganger tatt i drivhus og bakerier fra 1850-årene av, således i Oxford, Minchinhampton, Edinburgh, London, Colchester og Portsmouth. Imidlertid er arten noen ganger tatt også borte fra bygninger. Flere funn av flygende ♀ ♀ er her av mindre interesse, da dyrene selvsagt kan ha fløyet ut av hus i avstand fra funnstedet. Viktigere er utendørsfunn av ♂ ♂, slik som ved Whitstable og Queenborough. Ved Westerham tok P. Harwood (1921) ♂ ♂ og en ♀ på sopp, senere samme år flere ♂ ♂ og ♀ ♀ fra en *sagmugg*-haug i nærheten. I siste tilfelle var det ingen hus i nærheten, heller ingen avfallshaug som kunde gjøre det rimelig at dyrene var blitt ført til stedet av mennesker.

Spørsmålet er no om *Ponera punctatissima* i Nord-Europa (Finnland, Norge, Danmark, Storbritannia) og deler av Mellom-Europa skal betraktes som en importert art, eller om det kan tenkes at disse land hører til dens naturlige utbredelsesområde.

De mange funn i drivhus og bakerier og hus i det hele tatt synes å tyde på at arten er importert. At den kan fort-

¹ Interesserte henvises til Palms arbeide i Entomologisk Tidsskrift, Stockholm 1938, hefte 3-4, s. 112-122 (Thure Palm: Några skalbaggslokaler från Norrlands sydgräns. — I. Coleopter-faunan i sågspåns- och barkhögar.)

sette å leve på de steder den har nådd, skyldes utelukkende bestemte fordeler (høy temperatur) ved det kunstige miljø den er kommet i.

Men de — riktignok få — utendørs funn taler mot dette. Selvom sagmugg-hauger er et kulturfenomen, er ikke et sagbruk stedet hvor import av fremmede insekter slik som denne maur kan betraktes som endog sannsynlig. Anderledes er det med treborende insekter, som kan følge med emballasje (kasser). Og i England har Donisthorpe funnet en koloni under oppskyll nær en elvebredd, altså i helt naturlig miljø, må en kunne anta.

Størrelsen av denne nesten trådsmale art er 2.8—3 mm for ♀♀; ♀♀ og ♂♂ er opptil 3.8 mm. Dyrene er ikke lette å få øye på, og når hertil kommer at arten fører en meget skjult tilværelse i dype jordganger, er det ikke vanskelig å skjønne at den lett kan undgå en samlers oppmerksomhet.

I Norge — og også Finland — har myrmekologene vært så få at landenes maurfauna langt fra er utforsket, og det er derfor ingen merkverdighet at en art som *P. punctatissima* ikke oftere er blitt oppdaget. Storbritannia er bedre undersøkt, og der er — som nevnt — arten også funnet en del ganger.

Etter min mening er denne arts egentlige hjem ikke bare Sør-Europa, men også Mellom- og Nord-Europa, undtatt de nordligste strøk. At den er funnet oftere i de sentrale og varmere deler av verdensdelen, skyldes delvis at landene her er bedre undersøkt av entomologer, spesielt myrmekologer. Men en kan også forklare det ved å anta at arten er en relikte fra en varmere periode, og at den ved synkende temperatur i de nordlige land har fått både sitt leveområde og sitt antall innskrenket. Lenger sør i Europa kan den på grunn av den høyere temperatur fremdeles opprettholde et vidt område, og den er følgelig også tallrikere og blir oftere funnet.

I Nord-Europa vil den være å finne på steder hvor de mikroklimatiske forhold er tilfredsstillende, d. v. s. hvor jordbunnens temperatur er høy nok. Og slike steder vil denne termofile art kunne finne, ikke overalt, men vel enkelte steder, f. eks. hvor større mengder plantedeler råtner. Strøk med høy sommertemperatur og reirplasser med god isolasjon mot vinterkulden vil selvsagt ha ekstra betingelser for å beholde eller tiltrekke den.

Da arten er vanskelig å oppdage, vil den lett kunne undgå samleres oppmerksomhet, men ved nøyaktige undersøkelser må den selvsagt kunne finnes. Og det må antas at det skyldes mangel på omhyggelig ettersyn såvel som artens sporadiske opptreden at den ikke er funnet oftere.

Varmen i sagmugghauger trekker den hit, og når den i flere tilfelle — således også hos oss — er funnet her, er det

fordi en entomolog har undersøkt stedet nøye nettopp fordi en slik biotop er kjent for å kunne gi »sjeldne« arter.

Det er nok meget mulig at *punctatissima* kan være importert til drivhusene i Helsingfors og Kjøbenhavn, men jeg antar en import utelukket for funnene ved Røa og Haapakoski. En kan innvende at arten etter opprinnelig å være innført til f. eks. drivhus, herfra kunne spre seg utover ved at befruktete ♀ ♀ fant fram til gunstige lokaliteter utendørs, men dette motsies av det faktum at de *punctatissima* som finnes utendørs er større og mørkere av farge enn de individer som har tilhold i hus, at en utvikling synes å ha foregått (gjennom lang tid) i forskjellig retning etter forskjelligheter i miljø.

Både i Norge og i andre nordlige land vil nøyaktige undersøkelser nok kunne vise at *P. punctatissima* finnes, om enn meget sparsom, på andre steder enn i drivhus og saggugg.

Summary.

In August, 1942, Mr. A. STRAND at Røa in V. Aker near Oslo, found a number of workers of a *Ponera* sp. in a sawdust-heap, as well as a lot of females, all winged. The species, which proved to be *Ponera punctatissima* Roger, is not previously recorded from the Scandinavian Peninsula, nor is the subfamily of *Ponerinae*.

The author gives a review of the information on this ant, especially for Northern Europe, and states as his opinion that the species has not been introduced in this country, or in Finland, where it — as well as in Great Britain — has been found under similar conditions. It may well be possible, that colonies found in hot-houses in botanical gardens may be descended from introduced specimens (Helsingfors, Copenhagen etc.), but indigenous colonies of the species, which in the north of Europe may be regarded as a relict from a warmer (post-glacial) epoch, may doubtless be found in nature in suitable places, where it still has not been discovered, owing to lack of careful investigations as well as to the insignificant size of the specimens. Only a few times have such colonies, attracted by the heat in decaying sawdust-heaps, been found (Røa, Jyväskylä, also Great Britain).

Litteratur.

- DONISTHORPE, H. British Ants. — 2nd ed., London 1927.
- MEINERT, FR. Bidrag til de danske Myrers Naturhistorie. — Kjøbenhavn 1860.
- SAHLBERG, JOHN. (Notiser F. et Fl. Fennica XIV, Helsingfors 1875).
- *Ponera punctatissima* Roger, funnen i Jyväskylätrakten. — Medd. Soc. pro Fauna et Flora Fennica, 39. Helsingfors 1913.
- STITZ, HERMANN. Ameisen oder Formicidae. — Die Tierwelt Deutschlands, 37. Teil. Jena 1939.